

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Педагогикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Педагогическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-2661

№ 4 (2020)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPYU00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

Бас редакторы – главный редактор

Бегентаев М. М.

д.э.н., профессор

Заместитель главного редактора

Ответственный секретарь

Пфейфер Н. Э., *д.п.н., профессор*

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Абибуллаева А.,

д.п.н., профессор

Бурдина Е. И.,

д.п.н., профессор

Жумагаева Е.,

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Донцов А. С.,

доктор PhD

Шокубаева З. Ж.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

Ә. О. Ыбырайым¹, Д. Д. Байдалиев²

¹М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.;

²М. Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, Тараз қ.

ӘУЛИЕАТА ӨҢІРІНДЕГІ ОҚУ-АҒАРТУ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ

Берілген мақалада Қазақтың кең-байтақ өлкесінде білім мен ғылымның пайда болып, даму тарихы да өзінің ілкі бастауларын сонау ерте замандардан алады. Қазақстан жерінде, әсіресе, оның отырықшы аудандарында орта ғасырдың өзінде көптеген мектептер соның ішінде мұсылманша бастауыш оқу орны мен медреселер, діни білім беретін ортадан жоғары оқу орындары жұмыс істей бастағаны туралы тұжырымдалған.

Ұлы Жібек жолы ғасырлар бойы Әулиеата өңірінде әлемдік тіршіліктің күретамырларына айналып, тек сауда-саттық ғана емес, мәдениет пен ілім-білімнің, оқу-ағарту ісінің қайнар көзі болды. Әулиеата өңірінде мұсылманша білім беретін мектептердің нақты саны мен олардың құрылысы мен жабдықталуы туралы деректер ғылыми әдебиеттерде толыққанды кездесе бермейді. Оның себебі, мұндай мектептерді ашу үшін патша әкімшілігінен арнайы рұқсаты қажет болатын. Ал мұндай рұқсат қағазды алудың машақаты мен әуре-сарсаңы көп болғандықтан ауылдық жерлерде молдалар көбінесе өз қалауларына діни бағыттағы мектептер ашып алды және олары арнай санақтар мен есепке тіркемеген болатын.

Мақалада авторлар Жамбыл облысы құрылғанға дейінгі кезеңдердегі Әулиеата өңіріндегі оқу-ағарту жүйесінің даму тарихы мен ондағы мәселелерге талдаулар жасаған. Оқу-ағарту жүйесінің дамуына үлес қосқан тұлғалар мен зиялылардың еңбектеріне де ғылыми сипаттама берілген.

Кілтті сөздер: Әулиеата, медресе, мектеп, оқу-ағарту, білім беру, балалар

Кіріспе

Ерте замандардан бастап-ақ халқымыз ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген. Бала дүниеге келгеннен бастап оның дұрыс өсіп, дене бітімі мен ақыл-ойының жетілуіне дейін үлкен көңіл бөлгендігі белгілі.

Қазақ топырағынан шыққан көкірегі ояу, көзі ашық ойшыл азаматтарымыз бүкіл шығыс араб-парсы мәдениетін меңгеріп, өз шығармаларын көпке мұра етіп қалдырып, кейінгі ұрпақтарын өнер, білімге, оқуға үндеген.

Баланы оқуға, білім алуға тәрбиелеу мәселесін ерте кезден бастап-ақ адамзат баласы қара сөзбен жеткізе білсе, ғұламалар мен ғалымдар өздерінің шығармаларына арқау еткен.

Рухани байлығымыздың алтын діңгегі саналған Әулиеата өңіріндегі оқу-ағарту жүйесі де өз бастауын тереңнен алады.

Зерттеудің нысаны: Оқу-ағарту жүйесінің дамуы

Зерттеудің пәні: Әулиеата өңіріндегі оқу-ағарту жүйесі

Мақсаты: Қазақ халқы ерте замандардан бастап-ақ өз ұрпағын білімді де сауатты етіп тәрбиелеуге аса мән берген. Бізге жеткен нақыл және мысалдардан осы мәселенің өзектілігін бағамдаймыз. Елбасы Н. Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» стратегиялық мақаласында туған жер тарихына аса мән берген болатын. Осы орайда Әулиеата өңіріндегі білім мен ғылымның, оқу-ағарту жүйесінің дамуына ғылыми негізде сипаттама беру қажеттілігі туындап отыр.

Міндеттері:

– Әулиеата өңіріндегі XIX ғасырдың соңына дейінгі кезеңдердегі оқу-ағарту жүйесінің тарихына ғылыми сипаттама беру;

– XX ғасырдың басындағы ең алғаш ашылған мектептер мен ондағы мәселелерге талдулар жасау.

Зерттеудің әдістері мен нәтижесі

Соңғы жылдары жекелеген өңірлердің түрлі салаларын зерттеуге аса мән беріліп осы бағытта түрлі ғылыми әдебиеттер мен мақалалар жарық көріп келеді. Кеңес үкіметі тұсында қазақ даласындағы байырғы оқу - ағарту жүйесінің тиімділігін зерттеуге, ұтымды тұстарын дәлелдеуге шектеулер қойылған. Өйткені бұл мәселенің өзіндік себебі де бар болатын. Осы орайда Әулиеата өңіріндегі оқу-ағарту жүйесінің дамуы мен ондағы мәселелерді талдау педагогика мен тарих саласында құндылыққа ие.

Қазақ халқының педагогикалық тарихы сонау ерте замандардан-ақ бастау алған. Өркениетке жетудің негізі болған оқу-ағарту жүйесін тиімді жолға қоя білген елдер, өз даму жолына түсіп, күллі әлемге мәдениетімен, әдебиетімен, ғылымымен танылғаны тарихымыздан белгілі.

Отырар қаласынан шыққан атақты оқымысты ғалым Әл-Фараби, Түркістан өлкесінен шыққан Яссауи, қазақ халқының тарихының негізін қалаушы М. Х. Дулати, аты әлемге әйгілі Ж. Баласағұн, М. Қашқари өз жұртын үнемі білім алуға шақырып отырған.

Тағылымды тарихы мен өрелі мәдениеті ерте кезеңдерден-ак талайлардың таңдайын қақтырып, тамсандырған Жамбыл өңірінде оқу-білім ісінің пайда болып, даму тарихы да өзінің ілкі бастауларын сонау ерте замандардан алады. Ортағасырлық Тараз, Исфиджаб, Сайрам, Түркістан, Отырар, т.б. қалаларында көптеген мектептер (мұсылманша бастауыш оқу орны) іргелі медреселер, діни білім беретін ортадан жоғары оқу орындары жұмыс істей бастағаны және олардың саны 84-ке жеткендігі көрсетілсе, бір ғана Баласағұн қаласында 40 мешіт, 20 медресе болғаны туралы деректер бар [1, 24].

Қолда бар мәліметтерге сүйенсек, Қарлұқ қағанаты тұсында Тараз қаласынан 40 шақырым қашықтықта орналасқан Ақыртас керуен сарайында алғаш рет оқу білім ордалары бой көтеріп, балаларды өнер, білімге тәрбиелеуге үлес қосқан екен.

Проф. Ә.Дербісәлінің дерегі бойынша өз бастауын VII-VIII ғасырлардан алатын еліміздегі медреселердің ішінде оқу бөлімшелері құжыра, қархана, дәрсіхана деп аталған. Әрбір ірі медреселерде кітапханалар жұмыс істеген. Медреселерде дәріс беретін оқытушылар «абыз» (хафиз), «ахун», «молда», «хазірет», одан жоғары «мударис» (оқытушы, ұстаз) деп аталады. Ал оқушыларды «шәкірт», «талиб әл-илм» (ғылым ізденуші) дейтін болған [1, 312].

Медреселер өзінің білім беру, оқу дәрежесіне қарай төрт басқышқа бөлінеді.

– Бастауыш медресе. Оны ибтидая (бастауыш) деп атайды. Оқу мерзімі – 4 жыл.

– Рушдия, оқу мерзімі – 3 жыл.

– Иғдадия – жоғары оқуға дайындық, оқу мерзімі – 3 жыл.

– Ғалия, мұнда жоғары білім береді. Оқу мерзімі – 3 жыл.

Ғалияны бітірген шәкірттерге «абыз», «молда», «халфе» немесе «мударис» деген атақ беріледі. Медреселерде жалпы оқу мерзімі 12–13 жылға созылады [1, 312].

Отаршылдық идеологияның негізінде Кеңес өкіметі орнағанға дейін тек Жамбыл өңірінде ғана емес, күллі Қазақ жерінде халықтың 98,5 пайызы сауатсыз, білімсіз – деп санамызға сіңірді.

Сол кездің өзінде қазіргі Талас ауданындағы Үшарал, Ойық, Тамды елді мекендерінде елдің сауатын ашқан оқу орындары болғаны туралы деректер де жетерлік.

Тараз қаласында алғашқы сауат ашу мектебі Түркістан генерал-губернаторы К. П. фон Кауфманның бұйрығына сәйкес 1876 жылы ашылып, 1879 жылы екі сыныптық қалалық училище, 1905 жылы ол үш сыныптық болып қайта құрылды. 1911 жылдың 1 қаңтарындағы мәлімет бойынша ол жерде 80 оқушы білім алса, оның 64 орыс, 1 еврей, 15 магометандық болған (Бұл қазіргі таңда Пушкин көшесі №15, Әлихан Бөкейханов атындағы №1 гимназия) [2, 43].

Аталмыш заң бойынша, әрбір діни мектептерде, орыс тілін білмейтін молдалардан басқа татар тілін білетін орыс оқытушысы болуы керек еді және мұсылман балаларының мектептерге оқуға түсудегі басты мақсаты орыс тілінде сөйлеуді үйретуді қамтамасыз ету туралы атап көрсетілген. Әулиеата өңіріндегі оның бір ғана мысалын келтіре кетейік.

Патшалық Ресей тұсында Т. Рысқұлов ауданына қарасты Қарақыстақ ауылының маңында «Заездной двор» деп аталып кеткен пошта бекетіне 1885 жылы екі сыныптық шіркеу мектебі ашылып, оған Меркі приставының хатшысы Григорий Чаранов мұғалім әрі меңгеруші болып тағайындалған екен. Әрине, православ шіркеуі тіліне балаларын оқытуға жергілікті халықтың құлқы болмағандығы айтпаса да белгілі болатын (Бұл мектеп 1920 жылы бастауыш білім беретін үлгіде қайта құрылып, 1939 жетіжылдыққа толықтай ауыстырылады).

Түркістан генерал-губернаторы К. П. фон Кауфман түземдік мектептер ашу мәселесін қолға алып, онда дәріс беретін оқытушыларды даярлау үшін 1879 жылы Ташкент қаласында мұғалімдер семинариясын ашты. Бұл семинарияға орыс балаларымен қатар қазақ балалары да қабылданды. Осы кезеңде Сырдария мен Жетісу облыстарындағы білім беру жүйесін қадағалап отыру Түркістан генерал-губернаторлығына тапсырылған болатын [3, 96].

Тараз қаласында 1879 жылы қыз балаларға арналған бір жылдық, ал 1892 жылы – ер балаларға арналған приходтық училище ашылды. Қалада орыс-түземдік мектебі 1895 жылы ашылған болатын. Мұнда негізінен жергілікті халықтың балалары білім алған. Өкінішке орай осы кезеңдегі орыс-түземдік мектептің оқыту жүйесі мен тарихына қатысты мәліметтер сақталмаған.

Әулиеата қаласында 1883 жылы Қойгелді батырдың ұрпағы Керімбай Бұралқыұлы болыстың бастамасымен мешіт салдырып, орыс-бұратана мектебін ашады. Қазақ балалары үшін алғаш Аса интернаты салынып, онда 51 бала білім алды (Бұл білім ошағына 1992 жылдан бастап Керімбайдың есімі берілді).

Қоқан хандығына қарсы көтерілген қазақ руларын басқарған күллі Жетісу аймағына аты мәлім белгілі шешен, би Ноғайбай Дәулетбақұлы алқаш рет Қордай ауданына қарасты Сұлутөрде қазақ балаларына арнап мектеп ашқызып, тәлім-тәрбие берген. Оның халқына жасаған ерекше еңбегін ескере келе, жергілікті халық Қордай ауданынан көше атын беріп, Қарасу ауданына еңселі күмбезін орнатты.

1897 жылы Меркі ауданында алғашқы қазақ-орыс түземдік бастауыш мектебі ашылған болатын. Атақты мемлекет қайраткері, ұлт зиялысы Т. Рысқұлов әкесі Рысқұл 1904 жылы озбырлығы мен әділетсіздігі үшін Саймасай Үшкемпіров атты болысты атып өлтіргені үшін Сахалинге 10 жылға сотталып кеткенінде Тұрардың – «Қырғызбаев» деген жалған фамилиямен нағашыларының қолында осы мектепте оқыған болатын.

Жазушы К. Баялиевтың дерегі бойынша, 1897 жылы халық санағы бойынша Әулиеатада 11 мың 700 адам тұрды. Аш-жалаңаштық, сауатсыздық жайлаған қалада 1907 жылы мемлекет бөлген барлық қаржының 63,2 проценті полиция мен әкімшілік орындарын ұстауға жаратылса, ал халық ағарту ісіне 0,8 проценті ғана жұмсалды. Сол кездегі Әулиеата уезінде қазақтардың екі проценті ғана хат таныған. Қаладағы үш шіркеу мен 21 мешітте оқу негізінен діни сарында жүргізілді. Мұнда дәулеттілердің балалары сауат ашқан [4, 10].

XX ғасыр Қазақ жерінде мұсылман мектебі мен медреселер жайында мағлұмат берген «Қазақстан», «Қазақ» және «Айқап» сияқты мерзімді басылымдар болды.

XX ғасырдың басындағы Әулиеата қаласы мен оның маңында мекендеген халықтардың ұлттық құрамы мен мешіт-медреселердегі оқыту жүйесі туралы М.Кәшімов «Айқап» журналының 1912 жылғы 1-ші нөміріндегі «Әулиеата хабарлары» атты мақаласында: «Әулиеата қаласының маңайында қазақ-қырғыз, қалада тұрушылардың көбірегі сарт болып, саудагер ноғайлар да бар. Бұрынғы жылдарға қарағанда осы уақытта орыстар да көбейіп келеді. Әулиеата шаһарында ресми 2-3 махалла мешіт пен Ликин ер һәм қыз балаларға арналған бір ғана мектеп болса да медресе жоқ. Медресе емісінде салынған болса да оқудан бос қалып, қаңырап тұр. Мешіт медресеге тиісті ақшаны ишан, хазреттер ішіп-жеп рахаттанып жатыр» – олардың озбырлығы туралы айтып кеткен болатын.

«Айқап» журналының, қазіргі тілмен айтсақ, арнайы тілшісі қызметін атқарған М.Кәшімов өз хабарламасында сол кездегі қаладағы оқу ісінің жағдайы туралы «Әулиеатада оқу жалғыз-ақ бір ноғай мақалласында бар. Ол жерде жетпістей бала оқытылып жатыр. Уфадағы медресе Ғалиядан Ысмағұл Юнісі деген мұғалім алдырған...» – десе, сол мешіт-мектептердің

қаржыландырылуы, кімдердің нақты көмектескендігі туралы: «Бұл мешіт, мектепке арналған қаражат жоқ болса да өзара ынтымақтықпен жәрдемдесіп, тәрбиелеп тұр. Өте қарасушылар: Сыражалдин, Ахметжан, Ысмағұл, Шәріпалдин деген адамдар. Бұлардан басқалар да қолдарынан келгенше қарап тұрмайды. Медресеге Хайсын Бигиев деген адам әр уақыт жамиғат жасап, медресенің кем-кетігін қарап тұрады» – деп сол кездегі оқу ісіне қатысты деректерді келтірген болатын.

«Айқап» журналы арқылы қазақ зиялыларының бірі Мұстақым Малдыбаев, Әулиеатадағы мұсылман мектеп-медреселерінде қазақ тілінде жазылған кітаптардың жоқтығынан «Татар әдебиеті», «Татар матбұғатын» амалсыз оқытып жатқандығын, қазақ балалары бастапқы кезде татар тілін түсінбесе де оқи-оқи бұл кітаптарды да меңгеріп кететіндіктерін, қазақ тілінде жазылған кітаптар болса құп көретіндігін айта келе, сол кітаптарды жазатын қазақ оқытушыларын даярлау турасында ұсынысын білдірген [5, 348].

1900 жылы Петербург қаласынан басып шығарылған «Үлкен энциклопедияда» Әулиеата өңірінің әлеуметтік-экономикалық ахуалына қысқаша мәлімет беріп, мұнда үлкен қоғамдық бақша, шіркеу екі приходтық училище болғандығын жазады. Оның бірі – ерлерге арналған болса, екіншісі – әйелдерге арналғандығы көрсетіліп, орыс-түземдік мектебі мен қолөнер сыныптары болғандығы көрсетілген.

Ресей патшасы Петергоф резиденциясында 13.06.1884 жылы қол қойып бекіткен «О церковно-приходских школах» ережесі негізімен қазіргі Нұрлыкент (бұрынғы Бурнооктябрьск) селосында 1904 жылы діни бағыттағы үшжылдық «Бурненская мужская церковно-приходская школа» мектебі ашылып, онда 20 оқушымен сабақ бастаған (Бұл Жуалы өңіріндегі білім ордасы қазіргі Ломоносов атындағы мектеп) [6].

Сол жылдары осы ауылдың бір кәсіпкері өз қаражатымен үш бөлмеден тұратын кең мектеп ғимаратын салып, оқытатын мұғалім болмағандықтан, оны да өзі іздеп тапқан. Мектептің екі бөлмесіне мұғалімнің отбасын кіргізген де сауып ішетін сиыры мен қой-ешкісін алып беріп, жалақысын да төлеп отырған. Ауылдағы мектеп пен шіркеу салу ісін жүзеге асырған сол кездегі аумаққа аты белгілі Николай Иванов деген кісі екен.

Жамбыл өңірінде алғашқы сауат ашу мектебін салғандардың қатарында Қалабаев Дербісәлінің қызметі ерекше. Ол Ақбұлым, Жасөркен, Тараз қаласының қант зауыты бөлігі, қазіргі Байзақ, Түймекент, шығыста Т. Рысқұлов ауданына қарасты Қайыңды ауылы аймақтарына дейін болыс болып, өз қаражатынан 1910 жылдары кішігірім медресе ашып, Қазан қаласынан араб тілін білетін молда алдырып, балаларды оқыта бастайды (1918 жылы сол медресе бастауыш мектеп болып ашылған).

XX ғасырдың басында, яғни 1913 жылғы дерек бойынша Әулиеатадағы шіркеу жанынан ашылған үш приходтық мектебінде білім алушы барлығы 250 оқушы болса, мұсылман дініндегі мешіт-медреселерде 150 бала оқыған. Бұл кездегі деректер бойынша жергілікті халықтың саны 19 мың адамды құраған. Ал қалада бар болғаны сауатты 24 оқытушы болған және де олардың айлық жалақылары 7 рубльді құраған.

1915 жылы Әулиеата уезі қарайтын Түркістан өлкесінің бюджеті 25 млн рубль болса, оның 575 мыңы ғана, яғни 2,3 % ғана оқу-ағарту саласына арналған болатын. Бөлінген қаржы жан басына шаққанда 13-26 тиыннан ғана келетін еді. Кейбір қалалар бойынша әр адамға 2 тиыннан ғана тиетін еді. Жалпы еліміз бойынша білімге жұмсалған қаржы 1913 жылы бір адамға шаққанда 40 тиыннан аспаған [7, 25].

Аталмыш мектеп қазіргі кезде Меркі ауданы Сармолдаев ауылдық округіндегі Рысқұлов көшесінің бойында күйдірілген кірпіштен, бір этажды, іші көлденеңінен оқу және тұрғын үй бөлімі болып екіге бөлінген қалпында сақталып, бүгінге жеткен. Деректерге сүйенетін болсақ, мемлекет және қоғам қайраткері Тұрар Рысқұлов бұл мектепте 1907-10 жылдары оқып, білім алған.

Жамбыл өңіріндегі Түркістанның генерал-губернаторы Н. И. Гродековтың атымен Талас өзенінің шұрайлы жеріндегі елдімекен 1916 жылы «Гродеково» селосы болып өзгертілген «Солдатское» селосының негізі 1903 жылы қалыптасты. Осы жерде де 1908 жылы патша генералы шіркеу салдырып, 1916 жылы «Приходская школа» атанған мектеп ашады [8, 65].

XX ғасырдың басындағы Мойынқұм өңіріндегі мәдени-ағарту істері жайлы архивтік деректер аз. Дегенмен Гуляевка селосында 1927 жылы қызыл кірпішпен салынған екі-үш кластық бастауыш орыс мектебі пайдалануға берілген екен. Бұрынғы Жамбыл атындағы совхоздың орталығындағы Көпсек елдімекеніндегі мектепте Қосанов Тінәш, Ынталы аумағындағы мектепте Тоғайбай Билібаев, Асан Құлжанов деген мұғалімдер төте жазуды кедей жастарына үйреткен.

Мойынқұм ауданындағы осы күнгі Құмөзек ауылының орталығынан 7-8 шақырым шығысында «Бұралқы тамы» деген жерде ең алғашқы бастауыш мектеп ашылып, онда 13 бала (арасында ересектер де бар) оқып, білім алған. Оның алғашқы мұғалімі Сейтқасым Көлбаев деген шала сауатты кісі болған деген деректер бар. Қазіргі Айдарлы ауылының орталығында да 1927–1926 жылдары бастауыш мектеп болған. Оның алғашқы мұғалімдері Тоқпақбай Тобағабылов, Бөкен Аманов деген кісілер болған. Қазіргі Талдыөзек ауылының «Шорман аралы» деп аталатын жерінде халық жиі қоныстанғандықтан бұрынғы мешітті 1927 жылы мектепке айналдырып, онда 30 шақты бала оқыған. Қазіргі Мойынқұм

ауылының Ерназар участогіндегі елді мекенде сол жылы бастауыш мектеп ашылып, онда Елшібаев деген кісі ұстаздық еткен [9, 52].

1928 жылы 3 қыркүйекте ұйымдастырылған Талас ауданында атқару комитетінің сессиясы өткізіліп, сонда бірнеше бөлімдердің, оның ішінде оқу бөлімінің де құрылғаны мәлім етілді. Оқу бөлімінің менгерушілігіне Ш.Жанкелдин (атақты революционер, Қазақ өлкесінің тұңғыш дала комиссары Әліби Жанкелдиннің туысы) тағайындалды. Алғашында Қызыл отау, Жұмысшы-шаруа мектебі, сауатсыздықты жаппай жою мектебі түрінде оқу орындары ашылды [10, 25].

1934–1935 жылдары оқу саласын қайта құруға байланысты ауданда жеті жылдық мектептер есіктерін айқара аша бастады. Мысалы, ондай мектептер Үшарал, Тамды, Қызылжар елді мекендерде ашылған. Ұлы Отан соғысының алдында Шолақтау ауылының алғашқы қазығы қағыла бастағанынан-ақ білім беруге мән берілген еді.

1930 жылы тамыз айында Республикада жалпыға бірдей міндетті бастауыш білім беру туралы үкімет қаулысы қабылданды. Осыдан кейін еліміздің басқа өңірлері секілді Әулиеатада да бастауыш білім беру науқаны кең ауқымда жүре бастаған болатын.

1939 жылғы 14 қазанда өз алдына Жамбыл облысы құрылған болатын. Осы кезден бастап оқу-ағарту жүйесінде де біршама жаңартулар орын алды. Бұл деректердің барлығы архивтерде сақталған. Алдағы уақытта бұл мәселе төңірегінде де терең ізденістер болатындығына сенеміз.

Қорытынды

Қорытындылай келе айтарымыз, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті, Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың басшылығымен туған өлкені тану мәселесіне мемлекеттік деңгейде мән беріп отырған тұста зерттеу тақырыбы өзіндік құндылыққа ие.

Әулиеата өңіріндегі оқу-ағарту жүйесі бірнеше даму кезеңдерінен өтті әрі өзіндік тарихы бар әрі көпшіліктің қызығын туғызып отырған мәселелердің қатарында. Осы орайда, өңірдегі оқу-ағарту жүйесінің қалыптасуып, даму турихын жетік менгерген ұрпақ патриоттық рухта тәрбиеленетіні сөзсіз.

Пайдаланған деректер тізімі

1 **Дербісәлі, Ә.** Қазақстанның мешіттері мен медреселері [Мәтін] / Ә. Дербісәлі. – Алматы : Аруна баспасы, 2009. – 496 б. – ISBN 9965-884-10-2

2 **Боданов, Ж. К., Дүйсебава, Б. Т.** Зеркала истории [Мәтін] / Ж. К. Боданов, Б. Т. Дүйсебава. – Алма-Ата : Рауан баспасы, 1990. – 119 б. – № 5-625-01508-2

3 **Қойгелдиев, М.** Жетісудағы Ресей билігі (XIX ғ. – 1917 ж.) [Мәтін] / М. Қойгелдиев. – Астана : Елорда баспасы, 2004. – 216 б. – ISBN 9965-06-385-0

4 **Баялиев, К.** Жасарған Жамбыл жерінде [Мәтін] / К. Баялиев. – Алматы : Жалын баспасы, 1980. – 88 б.

5 **Шорманов, А. Қ.** Мерзімді басылымдардағы Тараз тарихының деректері (1870–1918) [Мәтін] / Көне және қазіргі Тараз: тарихы және әлеуметтік-экономикалық дамуының болашағы. Тараз қаласының 2000 жылдығына арналған Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Тараз, 2000. – Б. 91–92. – ISBN 9965-780-75-7.

6 **Бәйдібеков, Н.** «Бурное» атауын иемденген бірінші ауыл [Мәтін] // Жаңа өмір. – 2018, 9 ақпан. – Б. 3.

7 **Табылдиев, Х.** Сауатсыздықтан білім шыңына [Мәтін] / Х. Табылдиев, – Алматы : Өлке баспасы, 1997. – 188 б. – ISBN 5-7667-2138-2

8 **Рысдәулет, М.** Жамбыл облысы 75 жылнама – шежіре [Мәтін] / М. Рысдәулет. – Алматы : Таймас баспасы, 2014. – 541 б. – ISBN 978-601-264-132-5.

9 **Сейткулова, Ж. М.** Жамбыл облысындағы этностар мен этникалық топтар тарихы. [Мәтін] / Ж. М. Сейткулова. – Тараз : Тараз университеті» баспасы, 2017. – 190 б. – ISBN 978-601-280-613-3.

10 **Тажибаев, Т.** Просвещение и школы Казахстана во второй половине XIX века [Мәтін] / Т. Тажибаев. – Алма-Ата : Казгосполитиздат, 1962. – 258 с.

References

1 **Derbisali, Á.** Qazaqstannyń meshitteri men medreseleri [Mosques and madrasahs of Kazakhstan]. – Publishing house Aruna, 2009. – 496 p.

2 **Bodanov, J. K., Dúsebava, B. T.** Zerkala istorii. [Mirror of history]. – Publishing House Rauan, 1990. – 119 p.

3 **Qoigeldiev, M.** Jetysydaғы Resei biligi (XIX g. – 1917 j.). [Russian domination in Zhetyssu (XIX century – 1917)]. – Astana : Elorda Publishing House, 2004. – 216 p.

4 **Baialiev, K.** Jasarǵan Jambyl jerinde. [On the land of young Zhambyl]. – Almaty : Publishing house Zhalyń, 1980. – 88 p.

5 **Shormanov, A. Q.** Merzimdi basylymdardaғы Taraz tarihyńyń derekteri (1870–1918). [Data on the history of Taraz in periodicals (1870–1918)]. In Kóne jáne qazirgi Taraz : tarihy jáne áleymettik-ekonomikalyq damýynyń bolashaғы. Taraz qalasyńyń 2000 jyldyғыna arnalǵan Respyblıkalyq ғыlymı-praktıkalyq konferensia materialdary. Ancient and modern Taraz : history and prospects of

socio-economic development. Materials of the Republican scientific and practical conference dedicated to the 2000th anniversary of Taraz. – Taraz, 2000. – P. 91–92.

6 **Báidibekov, N.** «Býrnoe» атауын iemdenge birinshi aýyl [Mátin] [The first village «Burnoye»]. In New life. – 2018, February 9. – P. 3.

7 **Tabyldiev, H.** Saýatsyzdyqtan bilim shyńyna [From illiteracy to the top of education]. – Almaty : Ulke Publishing House, 1997. – 188 p.

8 **Rysdáylet, M.** Jambyl oblysy 75 jylnama – shejire [75 years of Zhambyl region – chronicle]. – Almaty : Publishing house Taimas, 2014. – 541 p.

9 **Seitkýlova, J. M.** Jambyl oblysyndaғы etnostar men etnikalyq toptar tarıhy. [History of ethnic groups and groups of the Zhambyl region]. – Taraz : Taraz University «Publishing house», 2017. – 190 p.

10 **Tajibaev, T.** Prosveshenie i shkoly Kazahstana vo vtoroi polovine XIX veka [Education and schools of Kazakhstan in the second half of the XIX century]. – Alma-Ata : Kazgospolitizdat, 1962. – 258 p.

Материал 29.12.20 баспаға түсті.

A. O. Ыбырайым¹, Д. Д. Байдалиев²

Развитие образовательной системы в регионе Аулиеата

¹Южно-Казахстанский университет имени М. Ауезова,
Республика Казахстан, г. Шымкент;

²Таразский региональный университет имени М. Х. Дулати,
Республика Казахстан, г. Тараз.

Материал поступил в редакцию 29.12.20.

A. O. Ibraiyim¹, D. D. Baidaliev²

Development of the educational system in the region of aulicata

¹M. Auezov South Kazakhstan State University,
Republic of Kazakhstan, Shymkent;

²M. Kh. Dulati Taraz Regional University,
Republic of Kazakhstan, Taraz.

Material received on 29.12.20.

В данной статье рассматривается история возникновения и развития образования и науки на огромной территории Казахстана который восходит к глубокой древности. Утверждается, что в средние века в Казахстане, особенно в его населенных пунктах, было много школ, в том числе мусульманских начальных школ и медресе, высших учебных заведений религиозного образования.

На протяжении веков Великий шелковый путь был источником жизненной силы мировой жизни в регионе Аулиеата, источником не только торговли, но также культуры, образования и воспитания. Данные о фактическом количестве мусульманских школ в районе Аулиеата, их строительстве и оборудовании не полностью доступны в научной литературе. Причина заключалась в том, что для открытия таких школ требовалось специальное разрешение администрации. Из-за сложности получения таких разрешений в сельской местности часто открывали религиозные школы по своему выбору и не регистрировали их в специальных переписях.

В статье авторы анализируют историю развития системы образования в районе Аулиеата до образования Жамбылской области и ее проблемы. Существует также научное описание работ отдельных лиц и интеллектуалов, которые внесли свой вклад в развитие системы образования.

Ключевые слова: Аулиеата, медресе, школа, образовательная система, образование, дети.

This article examines the history of the emergence and development of education and science in the vast territory of Kazakhstan, which dates back to ancient times. It is argued that in the Middle Ages in Kazakhstan, especially in its settlements, there were many schools, including Muslim primary schools and madrasas, higher educational institutions of religious education.

For centuries, the Silk Road has been the lifeblood of world life in the Aulieata region, a source of not only trade but also culture, education and upbringing. Data on the actual number of Muslim schools in the Aulieata region, their construction and equipment are not fully available in the scientific literature. The reason was that the opening of such schools required special permission from the administration. Due to the difficulty in obtaining such permits, in rural areas, religious schools of their choice were often opened and not registered in special censuses.

In the article, the authors analyze the history of the development of the education system in the Aulieata region before the formation of the Zhambyl region and its problems. There is also a scientific description of the work of individuals and intellectuals who have contributed to the development of the education system.

Keywords: Aulieata, madrasa, school, educational system, education, children.

Теруге 29.12.2020 ж. жіберілді. Басуға 11.01.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,93 Мб RAM

Шартты баспа табағы 38,0.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3720

Сдано в набор 29.12.2020 г. Подписано в печать 11.01.2021 г.

Электронное издание

2,93 Мб RAM

Усл.п.л. 38,0. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3720

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz